

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Визначено основні проблеми, що негативно впливають на діяльність хлібопекарських підприємств. Розроблено основні напрями підвищення економічної ефективності їх діяльності за ринкових умов господарювання.

Трансформація економіки України в сучасних ринкових умовах потребує формування принципово нових підходів у діяльності хлібопекарських підприємств, оскільки традиційні системи не забезпечують їх ефективного розвитку. Для ефективної діяльності підприємствам слід зменшити витрати у виробництві, підвищити конкурентоспроможність, сформувати ефективну систему збуту продукції тощо.

Особливості хлібопекарського виробництва потребують зменшення транспортних, енергетичних та інших витрат, оптимізації шляхів просування продукції, обґрунтованого ціноутворення тощо. Необхідно забезпечити умови, за яких ефективніше використовуватимуть технологічні лінії хлібопекарського виробництва, будуть мінімізовані витрати праці працівників усіх категорій. Значну увагу слід звернути на те, що хлібопекарські підприємства функціонують в умовах жорсткого державного регулювання, що є суттєвим чинником при формуванні систем ефективної діяльності підприємств.

Значний внесок у розв'язання проблеми підвищення економічної ефективності діяльності підприємств зробили як зарубіжні, так і вітчизняні вчені-економісти: Л. Абалкін, С. Брю, Б. Голд, З. Двудіт, С. Ейлон, Л. Єрмолович, Д. Заруба, І. Кац, О. Кузьмін, К. Лейкіна, К. Макконнелл, Б. Мізюк, С. Мочерний, Я. Плоткін, Р. Покровський, С. Покропивний та ін. В опублікованих працях висвітлено погляди авторів на сутність поняття «економічна ефективність», досліджено підходи до оцінювання економічної ефективності, запропоновано методи вимірювання економічної ефективності діяльності підприємств тощо.

Серед дослідників, які займаються проблемами економічної ефективності діяльності хлібопекарських підприємств, слід відзначити таких, як В. Белік, Л. Дейнеко, В. Бурцев, А. Заїнчковський, Л. Караушенко, Д. Костюков, Т. Мокрова, С. Нікітін, В. Семенюк, С. Федюніна, А. Цимбалюк, А. Чернова, О. Шмаглій, В. Щербетенко. У наукових працях названих авторів досліджено стан розвитку хлібопекарської промисловості України; обґрунтовано напрями підвищення ефективності діяльності хлібопекарських підприємств тощо.

Однак потребують подальшого розвитку теоретико-методологічні основи підвищення економічної ефективності діяльності хлібопекарських підприємств на основі ефективного використання трудових і виробничих ресурсів підприємств.

Мета статті полягає у формуванні теоретико-методологічних та методичних положень із оцінювання та підвищення економічної ефективності діяльності підприємств у ринкових умовах.

Проблема підвищення ефективності діяльності підприємств полягає в тому, щоби на кожну одиницю ресурсів (трудових, матеріальних та фінансових) досягти максимально можливого збільшення обсягу виробництва і прибутку.

В економічній літературі висвітлено низку кількісних і якісних показників, що характеризують різні аспекти діяльності підприємств, а саме: обсяги виробництва, номенклатуру, асортимент, якість та технічний рівень продукції, виробничі потужності, науково-технічний прогрес та ін.

На підприємствах застосовується, як правило, близько 30–40 економічних показників, що характеризують найважливіші аспекти їхньої роботи. Кількість економічних показників залежить від особливостей діяльності підприємства.

Економічна сутність і загальний методологічний підхід до вимірювання ефективності діяльності підприємств полягає в тому, що постійно можна бачити результати діяльності, активно впливати на виробничий процес, раціонально використовувати всі ресурси (трудові, матеріальні і фінансові) тощо.

Показники ефективності розраховують не власне для самих показників, а для обґрунтування управлінських рішень. Із погляду на це, для правильного вибору методів розрахунку ефективності необхідно, насамперед, проаналізувати особливості прийнятого рішення. Серед найсуттєвіших аспектів, які потрібно враховувати при зазначеному виборі, слід виділити [50]:

- характер цільової настанови прийнятих рішень;
- базу порівняння отриманих оцінок економічної ефективності;
- необхідний ступінь деталізації розрахунків;
- місце розглянутих ефектів і витрат щодо сфери інтересів економічних суб'єктів, які беруть участь у реалізації заходу.

Систему показників розуміють як сукупність взаємопов'язаних між собою показників, що відображають економічні процеси, котрі відбуваються у визначених умовах, місці й часі, до того ж кожен показник дає певну кількісну характеристику окремого аспекту господарської діяльності. Величину показників визначають у результаті вимірювання об'єктів, і вона змінюється залежно від методологічних особливостей

їхньої побудови, зумовлених водночас ступенем охоплення процесів, що визначають.

Система показників охоплює показники плану, обліку, а також об'єктів, використовуваних для порівняння. Названі показники існують об'єктивно, і їх визначають з урахуванням вимог управління господарськими процесами. Повнота використання в аналізі зазначених показників залежить від їхньої вагомості в оцінюванні діяльності підприємства та його ланок, від мети й рівня методичного забезпечення аналітичного дослідження. Використання системи показників забезпечує здійснення комплексного економічного аналізу діяльності підприємства [4].

Із метою правильного формування і вибору економічних показників для оцінювання економічної ефективності діяльності хлібопекарських підприємств будемо дотримуватися таких головних принципів:

- вибір і побудову економічних показників здійснювати на основі методичних положень;

- кількість показників у системі має бути обмеженою, але потрібно, щоб їх було достатньо для вичерпного і достовірного аналізу стану підприємства;

- система має відображати ефективність застосовуваних і використаних ресурсів підприємства у процесі виробництва продукції;

- враховуючи те, що ефективність діяльності підприємства залежить не тільки від ефективності виробництва, а й від ефективності здійснення фінансових і збутових операцій, показники системи доцільно було б розділити на дві головні групи, а саме: групу показників для оцінювання ефективності виробничої діяльності і групу показників для оцінювання ефективності фінансової та збутової діяльності підприємства;

- система показників має відповідати виду діяльності підприємства і враховувати специфіку виробництва продукції.

Для отримання достовірної оцінки ефективності діяльності підприємств при розрахунках економічних показників необхідно враховувати вплив зовнішніх факторів, зокрема коливання цін на ресурси і готову продукцію (при порівнянні базового і планових періодів).

Згаданим принципам, на нашу думку, відповідає система економічних показників для оцінювання ефективності діяльності хлібопекарських підприємств, відображена на рис. 1.

Хлібопекарське виробництво – це масове потокове виробництво. Масовість виробництва обумовлена випуском одних і тих самих основних видів продукції – хліба і хлібобулочних виробів. Для даного виробництва характерна також безперервність технологічного процесу.

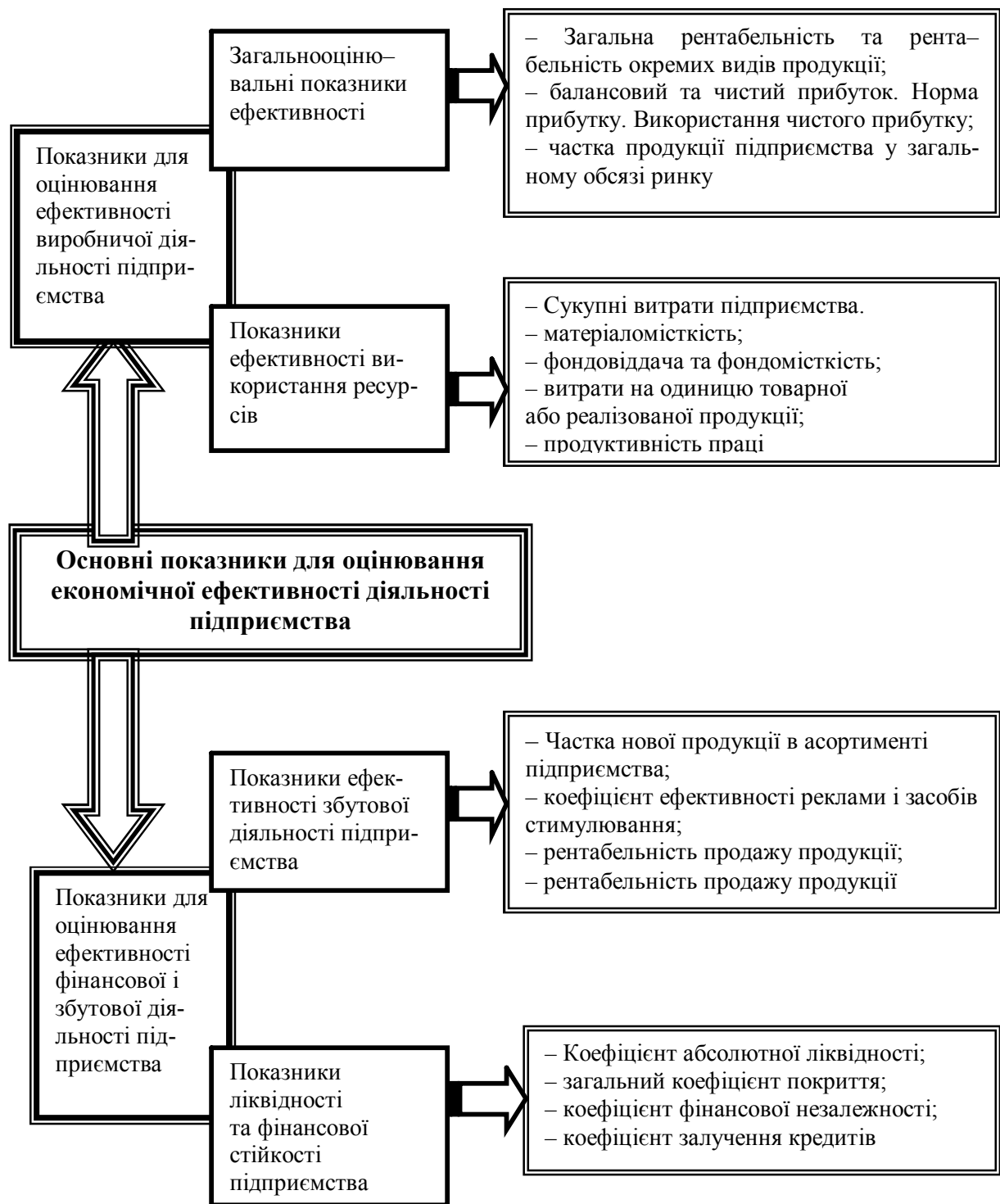

Рис. 1. Система економічних показників для оцінювання економічної ефективності діяльності хлібопекарських підприємств.

Ефективність виробничого процесу великою мірою залежить від рівня раціонального розподілу ресурсів, що може ґрунтуватися на використанні оптимізаційних моделей. Ресурси розуміємо як все те, що є необхідним для організації виробничого процесу. Це можуть бути фінансові та трудові ресурси, сировина і матеріали, устаткування та технології.

Одним із найефективніших, фундаментально досліджених і експериментально підтверджених на практиці типів економіко-математичних моделей – це клас оптимізаційних задач із лінійною формою взаємозв'язків. Математичним апаратом цього класу задач є лінійне програмування. Розв'язання таких задач доступне і просте у програмному продукті EXCEL та LINA. На основі результатів розв'язування і таблиць постоптимального аналізу можна зробити повне дослідження, яке дає змогу ефективно спланувати виробництво і таким чином управляти ним. Пропонуємо модель оптимального планування виробництва хлібопекарської продукції за одну виробничу зміну, що допомагає мінімізувати витрати праці. Розглянемо постановку задачі оптимізації виробничої програми підприємства та побудуємо її економіко-математичну модель.

Для організації виробництва i видів продукції ($i = \overline{1, n}$, де n – кількість видів продукції) за допомогою j технологічних ліній ($j = \overline{1, m}$, де m – кількість ліній) необхідно визначити план роботи однієї зміни. Маємо інформацію про кількість людей (k_j , осіб), які обслуговують кожну технологічну лінію, тривалість робочої зміни (t , год.), витрати праці на виготовлення одиниці продукції i -го виду на j -ій технологічній лінії (a_{ij} , люд. год.). Відомі обсяги виходу I -го виду продукції з одного циклу роботи j -ої технологічної лінії (b_{ij} , шт.) і витрати часу на випікання відповідного виду продукції (c_i). Відомий ринковий попит на всі види продукції (α_i, β_i), а також є стає замовлення на певні види продукції (M_i) [3].

Отже, потрібно побудувати модель оптимізації виробничої програми підприємства для випуску різних видів продукції на основі запасів ресурсів праці, умов ринкового попиту та виконання умов щодо поставки продукції. За основу критерію ефективності візьмемо мінімальні витрати праці на виготовлення продукції.

Із урахуванням введених позначень, математична модель матиме такий вигляд, як показано нижче (2.25).

$$Z = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m a_{ij} b_{ij} x_{ij} \rightarrow \min . \quad (1)$$

При цьому будуть виконані такі умови:

1) використання наявних трудових ресурсів:

$$\begin{aligned} \sum_{i=1}^n a_{i1} b_{i1} x_{i1} &\leq k_1 t; \\ \sum_{i=1}^n a_{i2} b_{i2} x_{i2} &\leq k_2 t; \\ &\vdots \\ \sum_{i=1}^n a_{im} b_{im} x_{im} &\leq k_m t; \end{aligned} \quad (2)$$

2) випікання хліба (витрати часу):

$$\begin{aligned}
c_i x_{i1} &\leq t; \\
c_i x_{i2} &\leq t; \\
&\vdots \\
c_i x_{im} &\leq t;
\end{aligned}
\tag{3}$$

3) планових поставок продукції:

$$\sum b_{ij} x_{ij} = M_i \tag{4}$$

4) випуску продукції з врахуванням ринкового попиту:

$$\alpha_i \leq \sum b_{ij} x_{ij} \leq \beta_i; \tag{5}$$

5) невід'ємності змінних:

$$x_{ij} \geq 0. \tag{6}$$

Важливо, що цю методику можна легко застосувати для будь-якого підприємства. Розрахуємо оптимальний план виробництва продукції, який дасть змогу мінімізувати витрати праці на виробництво продукції на одну зміну для підприємства ТЗОВ «Тернопільхлібпром».

Нехай підприємство планує організувати випуск продукції чотирьох видів хлібопекарської продукції за допомогою чотирьох технологічних ліній виробництва. На кожній технологічній лінії використовують різні типи печей для випікання хліба. Кількість виробничого персоналу, які працюють на обслуговуванні цих ліній, є сталою. Договірними умовами передбачено мінімальний випуск хліба «Білий формовий» у кількості 1000 шт. Аналізуючи ринковий попит, встановлено відповідні обмеження щодо мінімального випуску всіх видів продукції: хліб «Подільський подовий» ≤ 6000 шт.; батон «Подільський» ≤ 4000 шт.; хліб «Білий формовий» ≤ 1000 шт.; хліб «Тернопільський особливий» ≤ 2000 шт. (табл. 1).

Таблиця 1

Вихідні показники для побудови оптимізаційної моделі виробничої програми підприємства.

	Види продукції	Технологічні лінії			
		I	II	III	IV
Вихід продукції з одного циклу роботи на відповідній технологічній лінії, шт.	Хліб «Подільський подовий»	–	–	630	450
	Батон «Подільський»	–	450	640	–
	Хліб «Білий формовий»	720	–	–	–
	Хліб «Тернопільський особливий»	–	280	–	400
Кількість працівників у зміні, осіб.	–	6	7	7	5
Тривалість зміни, год.	–	8	8	8	8
Витрати праці на виробництво одиниці продукції, люд. – год.	Хліб «Подільський подовий»	0,004			
	Батон «Подільський»	0,008			
	Хліб «Білий формовий»	0,006			

	Хліб «Тернопільський особливий»	0,008
Час випікання хліба відповідного виду за один цикл, год.	Хліб «Подільський подовий»	0,6833
	Батон «Подільський»	0,7
	Хліб «Білий формовий»	0,8333
	Хліб «Тернопільський особливий»	0,66667
Ринковий попит і замовлення, шт	Хліб «Подільський подовий»	8000
	Батон «Подільський»	5000
	Хліб «Білий формовий»	3000
	Хліб «Тернопільський особливий»	2000

Наше завдання полягає у знаходженні такого плану роботи виробничої зміни підприємства, який забезпечить виконання умов ринкового попиту на хлібопекарську продукцію, виконання замовлення на продукцію відповідного виду при мінімальних витратах праці та технологічного обладнання (витрати палива і електроенергії).

Отже, на основі отриманих результатів зробимо такі висновки: мінімальні витрати праці становитимуть 108 люд. – год., при цьому буде виконано замовлення на хліб «Білий формовий» – 2000 шт. і збережуться умови ринкового попиту на інші види хлібопекарської продукції за даних умов:

- 1) хліб «Подільський подовий» виробляти на III ($x_{13} = 4,33$ цикли) і на IV ($x_{14} = 11,7$ циклу) технологічних лініях;
- 2) батон «Подільський» виробляти на II ($x_{22} = 1$ цикл) і на III ($x_{23} = 7,2$ циклу) технологічних лініях;
- 3) хліб «Білий формовий» виробляти за $2,8$ ($x_{31}=2,7778$) циклу роботи на I технологічній лінії;
- 4) хліб «Тернопільський особливий» виробляти за $10,7$ (x_{42}) циклу роботи на II технологічній лінії. Використовувати IV ($x_{44} = 0$) технологічну лінію для виготовлення цього хліба недоцільно.

На III і IV технологічних лініях задіяний увесь робочий час зміни. На II лінії є $0,3$ години невикористаного часу. Більше такого часу залишилося на I технологічній лінії – $5,6$ год. Трудовий резерв наявний на кожній технологічній лінії, а саме: I лінія – 36 люд. – год.; II лінія – $28,8$ люд. – год.; III лінія – $8,2$ люд. – год.; IV лінія – $18,9$ люд. – год.

Отже, для виконання виробничої програми хлібопекарського підприємства необхідно залучити: на I лінії – 3 особи; II лінії – 4 особи; III лінії – 6 осіб; на IV лінії – 3 особи.

Виробничий персонал підприємства, не задіяний на виконання виробничої програми, можна використати для виконання інших допоміжних робіт, що дасть змогу підприємству зменшити витрати на оплату праці та підвищити її продуктивність.

Здійснений аналіз діяльності хлібопекарського підприємства дасть нам змогу зробити висновок про те, що ефективність діяльності будь-якого підприємства залежить від уміння управляти ресурсами (трудові, фінансові, виробничі), тобто ефективно використовувати їх у процесі виробництва продукції та її реалізації, від виробничої програми підприємства, а також від впливу факторів зовнішнього середовища.

Підвищення економічної ефективності і діяльності хлібопекарських підприємств вплине на розвиток хлібопекарської промисловості Тернопільської області, зокрема, й України загалом.

Basic problems which negatively affect activity of bakery enterprises and basic directions of rise of economic efficiency of their activity are developed at the market conditions of menages are definite.

Література

1. Белік В. Стан і проблеми хлібопекарської промисловості України // *Техніка АПК*. – 2004. – № 4–5. – С. 11–13.
2. Васильченко О., Мокрова Т. Про хліб та проблеми його виробництва // *Хранение и переработка зерна*. – 2001. – № 6.
3. Іващук О. Т., Кулаїчев О. П. *Методи економетричного аналізу даних у системі STADIA: Навч. посіб.* – Тернопіль: ТАНГ, 2001. – 151 с.
4. *Теорія економічного аналізу: Підручник / В. М. Серединська, О. М. Загородна, Р. В. Федорович.* – Т.: Укрмедкнига, 2002. – 319 с.
5. Швець І. Б., Приймачук І. І. *Экономические критерии оценки стоимости материальных ресурсов в стадии производственных запасов // Сб. науч. трудов. Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект.* Донецк: ДонНУ, 2004. – Ч. II. – С. 674–678.

Панухник О.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Досліджено сутність регіонального розвитку як комплексного явища. Обґрунтовано специфіку регіонального розвитку в умовах децентралізації, глобалізації та ринкової трансформації. Визначено його вплив на особливості управління розвитком регіону в сучасних умовах.

Розвиток є універсальним явищем, що притаманний соціально-економічним системам різного ієрархічного рівня, зокрема регіонам. Для формування цілісної системи управління регіональним розвитком не-